

Sivil Toplum Geliştirme Merkezi
“Barış Süreci’nde Sivil Toplum Örgütleri’nin Rolü” Konulu
XI. Danışma Kurulu Toplantısı Raporu
24-25 Mayıs 2013/İstanbul

Sivil Toplum Geliştirme Merkezi’nin 24-25 Mayıs 2013 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirdiği 11. danışma kurulu toplantısında 55 sivil toplum örgütünden 70 katılımcı yer aldı. İki gün süren danışma kurulu toplantısının ilk bölümü Feray Salman ve Nazan Üstündağ’ın sunumlarına ayrıldı. Feray Salman sunumunda bir insan hakları aktivisti olarak barış sürecini nasıl gördüğünü aktarırken; Nazan Üstündağ dünyadaki barış örnekleri hakkında bilgi verdi ve Türkiye’de gerçek bir barıştan söz edebilmek ve süreci kalıcı kılmak için sivil toplum örgütlerinin dikkat etmesi gereken noktalara değindi. İkinci bölümde sivil toplum örgütü temsilcilerinin barış sürecine ilişkin değerlendirme ve önerilerinin tartışıldığı atölyeler gerçekleşti. Son bölümde ise akil insanlar Marmara grubu heyetinden Levent Korkut ve Yücel Sayman heyet çalışmaları hakkında bilgilendirme yaptılar.

1.Sunumlar

Barış Sürecine Dair

Feray Salman

İnsan Hakları Ortak Platformu

Feray Salman, sunumuna, silahların susmasının çatışmaları ortaya çıkaran sistemik sorunlara bakabilme, bu sorunlar hakkında konuşabilme fırsatı sunması bakımından çok kıymetli bir süreç olduğunu ifade ederek başladı. İnsan hakları alanında çalışan aktivistler için bu çatışma durumunun bugüne kadar haklar mücadelesi önünde hep bir bahane olarak ileri sürüldüğünü ve çatışma olmazsa ilerleme kaydedilebileceğine dair gerekçeler silsilesi ile karşı karşıya bırakıldıklarını belirterek; bu aşamada şiddetsizliğin bir norm olabilmesi için, içinde bulunduğumuz sürecin sürekliliğinin nasıl sağlanacağına odaklanmak gerektiğini söyledi. Bunu yapabilmek için meselenin sadece Kürt sorunu bağlamında değil, sistemin içine yerleşik olan çeşitli problemler etrafında tartışılması gerektiğini ifade etti. Barışın önündeki olası engellerin analiz edilmesi gerektiğini de sözlerine ekledi.

Somut bir plan ortaya konmadığı için kimsenin kafasında netlik kazanmayan barış sürecinde, devletin politikalarının, en azından bu aşamada pek umut verici olmadığını belirten Salman, akil insanlar grubunda yer alan kadın sayısının azlığına dikkat çekti. Bu açıdan bakıldığında, mevcut ve sistemik olan bir eşitsizliğin barış sürecinde de devam ettiğini belirtti. Bu gibi süreci mobilize edecek, ona katkıda bulunacak yapıların eskiden farklı olmayan bir yaklaşım ile oluşturulmasının, çatışmaların yeniden doğmasını engelleyecek bir arzuda olunmadığını düşündüğünü ifade etti. Bu durumun, yani eşitsizliğin devam ettirilmesinin ve barış sürecinin erkeklere dair bir şey olduğunun bu kadar görünür olmasının sürecin devamına ilişkin kuşku uyandırdığını söyledi.

Feray Salman, konuşmasında barış sürecini, halının altına süpürülmüş ve orada sistemin çökertilmesine, toplumsal alanın bozulmasına, eşitsizliklerin ve toplumsal sorunların oluşmasına neden olan şeylerin temizlenmesi olarak tanımladı. Sürecin sadece çatışan tarafların kendi üst, daha makro düzeydeki ve belki gündelik hayata kısmen dokunan bir noktada kalmasının risklerine dikkat çekti. Bu sürecin gündelik hayatın içine yerleşecek bir barış söylemine, bir barış kültürüne ve inancına dönüşmesi noktasında sivil toplum örgütlerinin önemli roller üstlenmesi gerektiğini belirtti ve sözlerine şöyle devam etti: *“Değiştirmeyi gözeten sivil toplum örgütleri, bu kadar kaba tarif yapmayayım ama sistemin eşitlik, adalet ve özgürlük sorununa dokunan STÖ’lerin güçlenmeye ihtiyacı var ya da mevcut STÖ’lerin eşitlik, adalet ve özgürlük konularını kendi programlarının içine katmaya ihtiyaçları var bu sürecin gerçekten kalıcı olmasını, evrilmesini, güçlenmesini ve Türkiye’de yaşayan vatandaş- vatandaş olmayan önemli değil herkes bakımından bu barışın getirilerinin kullanılabilirdiği bir ortamın yaratılabilmesine ihtiyaç var o nedenle de sivil toplumun bütün bu süreçler içerisinde oynayacağı rol son derece önemli.”*

Feray Salman, Türkiye’nin sürekli olarak bir “geçiş adaleti” sürecinde kıvrandığını; Türkiye’de bir yandan İnsan Hakları Kurumu gibi, ombudsmanlık gibi bir sürü demokratik ülkede görülen mekanizmalar varken diğer yandan devletin otoriter niteliğinde bir değişim olmadığını belirtti. Barışın, gerçekten çoğulcu, demokratik prensiplerin hayata geçtiği, insan haklarına ve özgürlüklerine saygı gösterildiği, katılımcı bir ortam ile mümkün olabileceğini söyleyerek, bunun için sivil alanın bir parça daha eşitsizlikler ve ayrımcılık üzerine gitmesi gerektiğini ifade etti.

Ayrımcılık meselesinin çatışmalar bakımından temel kaynaklardan biri olduğunu; kaynak kullanımından, güç kullanımından, temsil edilmekten, ihtiyaçlarının giderilmesine kadar makro düzeyden mikro düzeye kadar bir sürü alanı etkileyen ve sadece teknik anlamda tariflenemeyecek bir olgu olduğu için bunu ortadan kaldırmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtti. Kadın hareketi ve eşcinsel hareketin ayrımcılıkla mücadeledeki gücüne değinen Feray Salman, konuşulmayan ya da çözülmeyen diğer ayrımcılıklarla mücadelenin çatışmasızlığın temel koşullarından biri olduğunu söyledi.

Barış sürecinin, sivil toplum örgütlerinin de dönüşmesi ve değişmesi süreci olarak tarif eden Feray Salman, sivil toplum örgütlerinin 30 yıllık travma sürecine dair bir öğrenme sürecine ihtiyaç duyduğunu ve bunun için kendine alan tanınması gerektiğini belirtti.

En yakın dönemde yapılması gerekenin, reform sürecinin gözetimini yapabilmek ve reform sürecinin gerçek anlamda, gerçek sorunları çözücü bir nitelik kazanmasına ilişkin çalışmaları örgütlemek, o çalışmalara katılmak, birbirinin çalışmasından yararlanmak ve birbirinin gücünden yararlanmak olduğunu ifade etti.

Dünyadan Barış Süreci Örnekleri ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü

Nazan Üstündağ

Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Nazan Üstündağ, Barış için Akademisyenler Grubu'nun yürüttüğü çalışmaların bir parçası olarak dünyadaki barış örneklerini incelediklerini ve sunumunda bu incelemelerinin sonuçlarını paylaşacağını belirtti. Üstündağ, sunumuna 19. ve 20. yüzyılın bir ulus devletleşme tarihi ama bir o kadar da ulus devletin kurduğu çeşitli tahakküm biçimlerine hayır deme, bunlara karşı çıkma ve ulus devletin uyguladıkları baskılara ve aynılaştırmaya karşı mücadele tarihi olduğunu söyleyerek başladı. 90'lı yıllara kadar devletlerin halkların ulus devlet tahakkümüne karşı mücadelelerini çeşitli yollarla bastırmaya çalıştığını, bunun için zorla yerinden etme, devlet içinde korucular gibi paramiliter güçler yaratma, kaybetme, faili meçhul ve mayınlama gibi çeşitli yöntemler kullanıldığını belirtti. 90'larla birlikte dünyada artık bu tekniklerin yavaş yavaş terk edildiğini ve dünya çapında bir rejim değişikliğine gidildiğini söyleyen Üstündağ, bu rejim değişikliğine barışma, uzlaşma veya geçiş dönemi adaleti, insancıl sistem gibi farklı isimler verildiğini aktardı.

1990-2010 yılları arasında dünya üzerinde yüzü aşkın barışma örneği olduğunu söyleyen Üstündağ, bu durumun bir yandan uluslar arası insan hakları örgütlerinin çabaları ile gerçekleştiğini bir yandan ise uluslar arası sermayenin kendini güvende hissetmesi ihtiyacının da barışma rejimi ile uyumlu olduğunu söyledi. Barışın herkes için farklı bir anlam taşıdığını söyleyen Üstündağ, ulus devletler açısından barış sürecinin, ellerinden kayan şiddet ve yasa tekeli yeniden ele geçirme ve çoğullaşan tarih anlatılarını tekilleştirme anlamı taşıdığını belirtti. Kürtler ve Türkler'in bir kopuş yaşamaları ile birlikte kendi farklı hikayelerini anlattıklarını, barış meselesinde devletlerin beklentisinin yeniden iki tarafın da aynı hikayeyi anlatmaya başlaması olduğunu belirtti. Üstündağ'a göre, iki taraf da aynı hikayeyi anlatacak, birazcık direnenlerin-ezilmişlerin hikayesi entegre edilecek, biraz asıl anlatılan millet hikayesinde rötuşlar yapılacak ve herkes tekrar tek bir hikaye anlatmaya başlayacak. Bunun yollarından bir tanesinin resmi hakikat kurumları olduğunu söyleyen Nazan Üstündağ, *"Güney Afrika'da herkes anlattı, anlattı, anlattı kimse yargılanmadı şimdi herkes anlattığı zamana tarih diye referans veriyor, herkesin tarihi birmiş gibi yapılıyor ama tabii ki kimse yargılanmadığı için Güney Afrika kaynayan bir kazan"* dedi.

Toplumsal kesimler için barışın silahsız mücadele alanlarının açılması, en önemlisi cinsiyet, sınıf, ekoloji, mağdurlar, yerli halklar gibi yani silahlı çatışma sırasında kendini özne olarak var edemeyen, tam da silahlı çatışma olduğu için kendini var etmekte zorluk çeken birtakım dışlanmış grupların da mücadele edebileceği yeni yasal zeminlerin sağlanması; en azından dışlananlar için, direnenler ve ezilmişler için silahsız mücadele alanlarının garantiye alınması olduğunu ifade etti.

Üstündağ, barış sürecinde amaçların üç başlıkta ele alınabileceğini belirtti.

1. Egemenliğin dışlananları içerecek şekilde dönüşümü (Anayasa, pozitif ayrımcılık vb.)
2. Toplumsal inşa (acıları, nefreti, ayrımcılığı giderecek toplumsal perspektif sağlama)
3. Hakikatleri ortaya çıkartma ve Tazmin

Barış sürecinde muhatapların süreci şeffaf biçimde yürütmesi gerektiğini belirten Üstündağ, toplumsal katılımın sağlanabilmesi için şeffaflık gerektiğini ifade etti. Türkiye'de bunun gerçekleşmediğini, Abdullah Öcalan'ın mektupları ve gazetelerden edinilen bilgilerle fikir sahibi olunabildiğini belirtti. Yasallaşmanın önemli ve zor bir aşama olduğunu belirttiikten sonra devletlerin genellikle bu aşamada anlaşmayı bozduğunu, dünyadaki yüz barış örneğinde

toplam 585 anlaşma imzalandığını çünkü devletlerin anlaşmayı 5 kez bozmuş olduklarını belirtti. Barış süreci metotlarının dört başlıkta toplandığını ifade etti. Bunlar;

1. Çatışmanın oluşmasına sebep olmuş eşitsizlikleri, ayrımcılıkları ve yasal baskıları kaldırmak,
2. Silahlı militanların dönüş imkanını sağlamaya yönelik önlemler,
3. Asker ve polis sayısının azaltılması, paramiliterlerin tasviyesini, mayınların temizlenmesi , ve güvenlik güçlerinin yerelden denetlenmesini sağlayacak düzenlemeler. (Üstündağ bu aşamadaki problemlere dikkat çekerek; Türkiye'de, barajların yapılması, karakolların inşası yeni korucuların ise alınması vs. anti güvenlik reformu yapıldığını ve bunun barış sürecinin bozulmasına davetiye çıkardığını belirtti)
4. Savaş kaynaklı hak ihlallerinin açığa çıkması, tazmin ve telafisi bu da hakikat komisyonları, yargılamalar.

Dünya örneklerinden hareketle başarı için mutabakatın bağlayıcı olması, çözümün somutlaşması ve denetlemenin sağlanması olmak üzere üç temel kriter olduğunu belirtti. Hakikat komisyonlarının süreçteki önemini altını çizen Üstündağ, bu komisyonları devlet kurmazsa sivil toplumun kurduğunu Brezilya örneği üzerinden aktardı. Toplumsal barışmayı sağlamak için barışma projeleri, küçük ve büyük grupları içeren çatışma çözüm teknikleri, yeniden tarih yazımları, anıtların yapılması gibi yöntemler kullanıldığını belirtti. Toplumsal barış sürecine kadınların katılımının son derece önemli olduğunu belirterek dünya örneklerine bakıldığında kadınların %50 katılımı olmazsa barışın sürdürülebilir olmadığını ifade etti.

Sivil toplum örgütlerinin süreçte nelere dikkat etmesi gerektiğini belirtti. Fonlarla birlikte savaş sürecinde barış için aktif rol almamış yeni derneklerin kurulmasının ve bu derneklerin çalışmalarının olumsuz etkiler yarattığını ifade etti. Sivil toplum örgütlerinin devletin işini yapmasının sakıncalarına da dikkat çeken Üstündağ, *“Mesela devlet yerine anıtlığa gidildiğinde, devlet zorlanmadığında halklar acılarının görüldüğünü hissetmiyor. O yüzden sivil toplumun bu alanı üstlenmesi yerine devleti zorlaması tavsiye ediliyor.”* dedi. Önemli bir tehlikenin de yeni ötekileştirme ve dışlama biçimleri, tahakküm alanları yaratılması olduğunu söyleyen Üstündağ, barış sürecinde affedin veya unuttun gibi yaklaşımları buna örnek gösterdi.

2. Atölyeler

Toplantının ilk gününde sivil toplum örgütü temsilcilerinin katılımıyla barış sürecine ilişkin Melek Göregenli ve Zehra Tosun'un kolaylaştırıcılığında iki paralel atölye gerçekleştirildi. Atölyelerde tartışmalar; sürecin sivil toplum örgütleri tarafından nasıl algılandığı, süreçteki problemler, devletten talepler ve sivil toplum örgütlerinin sürece katılımı çerçevesinde gerçekleşti.

a. Tanımlanan Sorunlar

Şeffaflık ve katılım, atölyelerde üzerinde en fazla durulan mesele oldu. STÖ temsilcileri, silahların susmuş olmasının çok önemli ve umut verici bir aşama olduğunu ifade ederken, barış sürecinin neleri kapsadığını ve aşamalarının neler olduğunu içeren bir planın paylaşılmamış olmasını, başka bir deyişle sürecin şeffaf olmamasını ve katılıma dayalı olmayan gidişatı kaygı verici bulduklarını ifade etmişlerdir.

Sürecin şeffaf ilerlememesi, katılımı sağlayacak bir mekanizma kurulmamış olması, belirsizlik ve önceki barış sürecinin sekteye uğraması nedeniyle toplumda sürece ilişkin şüphe ve endişenin hakim olduğu, bunun da toplumsal katılımın sağlanması önünde ciddi bir engel oluşturduğu ifade edildi.

Kadınların, engellilerin, eşcinsellerin, Alevilerin ve diğer toplumsal kesimlerin sürece dâhiliyetinin nasıl sağlanacağına bilinmediği ifade edildi. Tanımlanan yegâne mekanizma olan "akil insanlar" heyetinin hükümet tarafından oluşturulması, heyetin profilinin toplumsal çeşitliliği yansıtmaması (kadın sayısının azlığı, alevi temsilcilerinin yer almaması), akil insanlar heyetinin çalışma yöntemindeki problemler (örn. Polis korumalı otel toplantıları) ve heyetin bir bölümünün ayrımcı dil ve yaklaşımların toplumsal katılımı sağlanamamasında etkili olduğu ifade edildi. Bunun, bugüne kadar uygulanan şiddet ve körüklenen ayrımcılık nedeniyle barış sürecine gösterilen dirençle baş etmek için yeterli bir mekanizma olmadığı belirtildi.

Barış sürecinin halihazırda yüksek siyasetin meselesi olduğu, barış dili ve kültürünün gündelik yaşama yerleştirilmesi gerektiği belirtildi.

Sivil toplum örgütlerinin bu süreçte izleyici olarak konumlan(dırıl)masının sakıncaları ve sürecin öznesi olma konusunda izlenecek yol ve yöntemin belirlenmemiş olması bir diğer sorun alanı olarak ifade edildi.

Sivil toplum örgütlerinin barış sürecini kendi içinde tartışmasının güçlükleri; konuyu gündeme getirmek isteyen kişilerin ya da örgütlerin “terör yanlısı” olarak tanımlanmaları sivil örgütlerin önünde aşılması gereken engeller olarak ifade edildi.

b. Sivil toplumun devletten talepleri

Atölyelerdeki en belirgin daha önce olduğu gibi talep barış sürecinin sekteye uğramaması, barışın kalıcı hale gelmesi için gerekli önlemlerin alınması olmuştur. Bunun için sıklıkla şu noktalar dile getirilmiştir.

- Silahların susmasının yeterli olmayacağı; hakikatlerin ortaya çıkması, yüzleşme, yargılama ve tazminin gerektiği. Bu süreçte sadece devletin değil, sivil toplum örgütlerinin de yaptıkları ve yapmadıklarını değerlendirmesi.
- Sürecin şeffaf biçimde ilerlemesi ve bilgilendirme mekanizmalarının kurulması.
- Kürt meselesinin ayrımcılık, nefret söylemi, eşitlik, adalet, özgürlük, demokratikleşme, katılım gibi temel meselelerle birlikte ele alınması.
- Barış sürecinin kalıcı olabilmesi için dışlanan, ayrımcılığa uğrayan toplumsal kesimlerin seslerinin duyulması, taleplerinin yerine getirilmesi ve hakların Anayasa ile garanti altına alınması.
- Toplumun çeşitli kesimlerinde hâkim olan kaygı, güvensizlik ve dirence yönelik çalışmalar yapılması.
- Sürece sivil toplum katılımının sağlanması. Bu katılım, süreci ilerletecek ve toplumsal mutabakatın sağlanması için gerekli ortamı sağlamaya yardımcı olacaktır.

- Her türlü mekanizmada toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanması.
- Tüm toplumsal kesimlerin (farklı din/inanç, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, yaş, etnik kimlik vb) katılımı için tedbirler alınması.
- Geçmişle yüzleşme için gerçekçi adımlar atılması, hakikat komisyonları gibi mekanizmalar kurulması.
- Anayasal ve yasal düzenlemeler yapılması. Bu adımların eşitlik, adalet, evrensel insan hakları ilkeleri kapsamında atılması.
- Yaşanan savaş sürecinden doğrudan etkilenenlerin taleplerinin karşılanması.
- Ekonomik, sosyal, siyasal tüm alanlarda barış sürecini geliştirecek adımlar atılması.
- Devletin barış dilini kullanması, toplumun ötekileştirilmiş kesimlerine yönelik nefreti kışkırtacak söylemlerde bulunmaması.
- Sürecin yarattığı bireysel ve toplumsal travmalara yönelik çalışmalar yapılması.
- Çatışmanın yarattığı yoksulluğun, yoksullaştırmanın giderilmesi için çalışmalar yapılması.

c. Sivil toplumun barış sürecinde yapabilecekleri

Sivil toplum örgütlerinin; sürecin izleyicisi değil öznesi, devletin sorumluluklarını üstlenen değil sorumluluklarını yerine getirmeye zorlayan olması gerektiği ifade edildi. Süreci sadece Kürt sorunu ile sınırlı tutmayıp adalet, eşitlik ve özgürlük ekseninde, ötekileştirilmiş, ayrımcılığa uğramış tüm toplumsal kesimler için kapsamlı ve sürekli bir barış için mücadele etmesi gerektiği dile getirildi. Bu çerçevede örgütlerin yapabilecekleri şöyle sıralanabilir:

- Devletin özür dilemesini, sorumluların cezalandırılmasını, mağdurların zararlarının tazminini, devletin barış dilinin kullanılmasını talep etmek.

- Sürecin Anayasa ve Kanunlar ile güvence altına alınmasını talep etmek.
- Barış sürecinin izlenmesi için mekanizmalar oluşturmak, gölge izleme raporları yazmak.
- Toplumsal mutabakat için çalışmalar yapmak.
- Barış sürecini sekteye uğratabilecek olası engelleri tespit etmek ve gerekli müdahalelerde bulunmak.
- Geçmişini aydınlatacak çalışmalar yapmak. Yaşananların dillendirilmesine ve duyulmasına aracılık etmek.
- Sivil örgütlerde barış dilinin yerleşmesi için örgüt içi çalışmalar yapmak.
- Barış sürecinde sivil örgütlerin birlikte çalışmasını sağlayacak çalışmalar yapmak.
- Sivil toplum örgütlerinin sürece aktif katılımı sağlayacak çalışmalar yapmak.
- Çoğunlukçu değil, çoğulcu yaklaşımla hareket etmek.
- Kitlesele örgütlerin barış sürecine dahilini sağlamak yönünde çalışmalar yapmak.
- Travmaların onarılmasına ilgili çalışmalar yapılmasını, mekanizmalarının oluşturulmasını talep etmek ve bu tür çalışmalar yapmak.
- Yerel çalışmalar yapmak, siyasetin doğrudan içinde olmayan STÖ'lerle beraber bu konuda yapıcı adımlar atmak.
- Sürecin devamında kurulacak mekanizmalara katılmak, bu mekanizmaların eşitlikçi ve sivil katılımı gözetilen yapılar olması için çalışmak.
- Barışın görünür hale gelmesi için çaba sarf etmek, etkinlikler yapmak.
- Bu süreçte neler kazanılacağını konuşmak. Olumsuzluklara karşı barışı güçlendirmek.
- Sivil anayasanın hayata geçmesi için süreci takip etmek ve her aşamada katkı sunmaya çalışmak. Eşitlik, adalet ilkeleri ile evrensel insan hakları ve uluslararası sözleşmeler

ekseninde çalışmalar yaparak barış sürecinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesini sağlamak.

- Uluslararası deneyimleri incelemek.
- Sorunu coğrafi bölge olarak değil Türkiye genelinin bir sorunu olarak tartışmak.
- Örgütlerin sürece dâhil olabileceği ortak bir platform kurmak.
- HES'ler, barajlar vs güvenlik kaygılı çalışmalara müdahale etmek.

3. Panel

Levent Korkut, Yücel Sayman

Akil İnsanlar Marmara Grubu

Levent Korkut

Levent Korkut konuşmasının ilk bölümünü akıl insanlar heyetinin nasıl oluşturulduğuna dair kısa bir bilgilendirmeye ayırdı. Heyetin hükümet tarafından telefon edilerek oluşturulduğunu, hükümet yetkilileri ile gerçekleşen ilk toplantıda kendilerine, heyet üyelerinin kendi belirleyecekleri yöntemlerle çalışacaklarının söylendiğini aktardı. Avrupa'da çeşitli örnekleri olmasına karşın Türkiye'de bu gibi heyetlerin sivil örgütler tarafından kurulamadığına dikkat çekti. Heyetlerin, oluşturulan yapıyı kendi içinde eleştirdiğini (örneğin kadın sayısının azlığı) ifade etti. Akil insanlar tanımlamasına sıcak bakmadıklarını, kendilerini diyalog grubu olarak gördüklerini belirtti ve mevcut yapının işlevsel olduğunu, sivil toplum örgütlerinden mümkün olduğunca katkı almaya çalıştıklarını söyledi.

Amaçlarının kimseyi ikna etmek olmadığını, insanların yüz yüze konuşmasını sağlamak olduğunu belirtti. Marmara'da bir araya gelmeyen grupların bu toplantılarda bir araya geldiklerini, toplantının başında genellikle gergin olan insanların zaman ilerledikçe konuşmaya başladığını ifade etti.

Levent Korkut, farklı türde toplantılar yaptıklarını -kalabalık toplantılar, kapalı STÖ toplantıları, fabrika ziyaretleri, Kürt işçilerin, göçmenlerin olduğu çadır kentlere ziyaretler, dar toplantılar, kadın kuruluşlarıyla toplantılar- belirtti. Mümkün olduğunca farklı kesimlere

ulaşmaya çalıştıklarını, zaman zaman ayrı, zaman zaman bir araya getirerek farklı gruplara ulaşmaya çalıştıklarını söyledi. Aşağıdan yukarı bir ivme yaratabilir miyiz diye uğraştıklarını, buna dair girişimler yaptıklarını, daha sonrasında da belli girişimlerin kendiliğinden oluştuğunu (gençlik inisiyatifleri, yerel inisiyatifler) dile getirdi. Toplantılara katılanların bu konuda istekli göründüklerini, demokratikleşmeye dair istekleri olduğunu belirtti.

Sorunun demokratikleşmeyle ilgili olduğunu gördüklerini söyleyen Korkut, kalıcı bir barış için kimin ne yapacağı konusunda herkesin bir yanıt vermesi gerektiğini belirtti. Vatandaşlık, yerel iktidarlar meselesi, kültürel hakların çerçevesi gibi meselelerin masaya geleceğini, siyasal iktidarın bunları nasıl ele alacağını ve toplumun ne cevap vereceğinin önemli meseleler olduğunu söyledi.

Toplantılarda toplumsal iletişimin ne kadar zayıf olduğunu gördüklerini belirten Levent Korkut, *“İnsanlar kendi görüşlerinin herkes tarafından paylaşıldığını sanıyor ancak klişeler bile paylaşılmıyor, bu insanları yeniden düşünmeye itiyor ve karşı tarafla konuşmak zorunda olduğunu görüyor. Bu da diyalogun gelişmesi için bir eşiği oluşturuyor”* dedi.

Sivil toplum örgütlerinin genellikle toplumda kökleşemediği, toplumun erişim alanına giremediği, toplumun da yeni bir örgütlenme modeli kurduğu tespitinde bulunan Levent Korkut, hemşerilik modeli üzerinden sorunlarını giderildiğini, hak temelli örgütleri ile iletişim kurulamadığını gördüklerini sözlerine ekledi. Hak temelli örgütlerin tartışmalarının toplum tarafından yapılmadığını gördüklerini belirtti.

Korkut, heyetteki bazı üyelerin barış diline aykırı söylemleri olduğu eleştirisi üzerine heyetin kendisinin de bir dönüşüm yaşadığını ifade etti.

Bu süreçte temkinli hareket edilmesi gerektiğini söyleyen Korkut, *“Sürecin %50 geri dönme ihtimali var. Geri dönme her zaman şiddeti 2-3 kat arttıran bir şey. Bunun bilinciyle hareket etmeli.”* dedi.

Yücel Sayman

Yücel Sayman, insanların konuya bakışlarında ve düşüncelerini ifade ediş biçimlerinde farklılıklar olduğunu, örneğin terörist – gerilla gibi kimi kavramların birbirinden farklı düşünen insanları incittiğini ve burada dikkatli olunması gerektiğini ifade etti.

Önemli olanın toplantılarda insanlarla konuşmak, kendi aramızda toplanmanın dışında bir şey yapmak olduğunu belirtti. İnsanların, birlikte yaşıyoruz derken hiç birlikte yaşamamış fark ettiklerini, yan yana geldiğinde düşündüğü şeylerin hiç de doğru olmadığını, ortak noktayı bulmak ve devam etmek zorunda olduğunu fark ediyor.

Yapılan toplantılara köşe yazarları ve akademisyenlerin, siyasetçilerin ilgisizliğine değinen Sayman, tamamlanmak üzere olan bu çalışmanın sivil toplum örgütleri tarafından yürütülmesi gerektiğini belirtti. Şeffaflığın sorun olduğunu, ancak izleme ve gözleminin de yetersiz olduğunu ifade etti.

Toplumla devlet arasında bir diyalog kurulmasını sağlayacak mısınız? Sorusu üzerine, barış sürecinde tarafların sürecine etki edemeyeceklerini, her iki tarafın da plan ve stratejisi olduğunu ifade etti.

4. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin Sürece Sunabileceği Katkılar

- Sivil toplum örgütlerinin barış sürecini izlemek üzere oluşturabilecekleri mekanizmalara dair modellerin tanıtılacağı ve tartışmaya açılacağı toplantılar organize edilebilir. Yine bununla bağlantılı olarak, barış süreçlerinde izleme çalışmasının nasıl yapıldığı konusunda eğitimler organize edilebilir. Periyodik yerel izleme raporlarının hazırlanması desteklenebilir.
- Nazan Üstündağ veya sunumunda bahsettiği barış için akademisyenler grubunun çalışmaların sonuçlarının sivil toplum örgütlerinin bilgisine sunulması için STGM'nin desteği ile kısa sürede bir kitapçık hazırlanabilir.
- Barış sürecine sivil toplum örgütlerinin katılımına ilişkin deneyimlerin aktarılacağı, olumlu ve olumsuz deneyimlerin sivil toplum örgütlerine aktarılacağı uluslararası toplantılar düzenlenebilir; düzenlenmesi teşvik edilebilir, düzenlenenler desteklenebilir.
- Barış sürecinin katılım ve şeffaflık çerçevesinde tartışılmış olmasından hareketle, özellikle sivil örgütlerin yasa yapım sürecine daha aktif, etkin katılımının sağlanmasına dönük çalışmalar organize edilebilir.

- Barışın tartışılması için ilişkin yerel toplantılar teşvik edilebilir, desteklenebilir. Özellikle bölgedeki örgütlerle hak temelli çalışan farklı illerdeki sivil örgütlerin ortak çalışmalar yapmaları teşvik edilebilir.
- Bölgede yaşananlara ilişkin deneyim ve tanıklıkların görünür hale getirildiği çalışmalar desteklenebilir. Bu konuda daha önce hazırlanmış olan yayınlar taranarak STGM kütüphanesine eklenebilir. Tanıtımı yapılabilir. Yenilerinin hazırlanması teşvik edilebilir, hazırlanacak yayınlar desteklenebilir.
- Sivil toplum örgütlerinin barış sürecine katkı sunan çalışmaları teşvik edilebilir, web ve yayınlar aracılığıyla görünürlüğü artırılabilir. Webde bu konuda bir başlık açılabilir.
- Çatışma nedeniyle yaşanan travmaların onarılmasına ilişkin çalışma yapan sivil örgütler desteklenebilir.
- Bu süreçte özellikle ayrımcılık, nefret suçları, şiddet alanlarında çalışan örgütlerin desteklenmesine öncelik verilebilir.
- Kadınların ve gençlerin barış sürecine katılımını sağlayacak çalışmalar teşvik edilebilir, desteklenebilir.
- Hak temelli örgütler kadar, hak temelli çalışmayan örgütlerin de barış sürecini gündemlerine almalarını, tartışmalarını teşvik etmek, bu yöndeki çalışmalarını desteklemek.